

Sata-komitean lyhyt ja surullinen historia

J. P. ROOS

Suomalaisen sosiaalipoliittisen keskustelun kummajaisia on ansiosidonnaisen ja perusturvan kannattajien välinen kuurojen vuoropuhelu. Perusturva on tunnetusti jäänyt reilusti jälkeen ansiotulojen noususta sitten 1990-luvun alun laman (mikä on todella pitkä aika!) ja vääristymän korjaus alkaa olla yhä isomman työn takana, varsinkin kun erityisesti ay-liikkeessä (mutta myös SDP:ssä) vallitseva näkemys on, että perusturvaa ei saa korottaa ilman vastaavaa korjausta ansiosidonnaiseen turvaan. Tätä taas perustellaan sillä, että alimmat ansiosidonnaiset korvaukset voivat jäädä alle perusturvan tason (näin on, jos on ollut osa-aikatyössä), ja sillä, että tässä pannaan eityötekevät köyhät ja työtätekevät köyhät vastakkain.

Sata-komitea oli yritys korjata myös tämä ongelma järjestämällä ennen kaikkea perusturva uudelleen ja lisäämällä erilaisia kannustimia (ja pakotteita) tehdä töitä. Sille kävi huonosti, niin kuin itse ennakkoin jo komitean käynnistysvaiheessa (komitean kokoonpano oli satavarma ennusmerkki!). Mutta jotain komiteasta jäi jäljelle: opetuksia siitä, millaisia komiteoita ei pidä panna pystyyn, jos halutaan uudistuksia, konkreettisia kuvauksia siitä, kuinka hankalaa on muuttaa sosiaaliturvajärjestelmää ja miten paha kanto kaskessa erityisesti SAK nykyään on, sekä lopulta komitean perusturvajaoston puheenjohtajan Osmo Soininvaaran mainio kirja (SATA-komitea/Miksi asioista päättäminen on niin vaikeaa. Teos 2010) siitä, millainen järjestelmä meillä nykyään on ja miten Sata-komitea ei onnistunut sitä muuttamaan.

Osmo Soininvaara kirjoittaa hauskaasti ja hyvin, hänen esimerkkinsä ovat usein osuvia ja erittäin havainnollisia (hidaskin heinäkorjaaja saa heinät korjattua, mutta nopea ohjelmoija, joka ei osaa ohjelmoida, ei ole mistään kotoisin, eli työn laatuvaatimusten kohotessa meillä on ongelma),

ja hänellä on riittävä itseluottamus käsitellä koko sosiaalipoliittikan kenttää, jota Suomessa enää kukaan ei oikein hallitse. Hän tosin brassailee sillä, että hänelläkin on sokeita kohtia ja yllätyksiä, mutta ei hän oikeasti sitä mieltä ole. Ja hän heittelee aina silloin aivan liioiteltuja väitteitä, kuten vaikka, ettei kukaan enää saa peruspäivärahaa, kun tilastot kertovat vähän toista.

Soininvaaralla oli avainpositio Sata-komitean perusturvajaoston puheenjohtajana. Tämä oli se ainoa jaosto, joka komiteassa olisi pitänyt olla (siinä oli neljä, joista yksi oli sabotaasijaosto eli ansioturvan puolustusjaosto, yksi oli rahoitusjaosto, jonka puheenjohtajana oli äärikokoomuslainen sosiaaliturvan vastustaja [Veronmaksajain Keskusliiton toiminnanjohtaja!], ja neljäs oli muuten vain hyödytön jaosto.) Soininvaaran kuvaus Sata-komitean toiminnasta on masentavaa, mutta opettavaista luettavaa.

Kirjan rakenne on varmasti monille yllätys: ensin Soininvaara hahmottelee noin 250 sivulla, miten Suomessa sosiaaliturva on järjestetty ja miten se pitäisi järjestää, ja kertoo sitten 50 sivulla, mitä komiteassa tapahtui ja miksi tavoitellut uudistukset eivät toteutuneet. Ainakin minulle oli pettymys, että järjestys ja painotus olivat nämä: Sata-komitean työstä olisi voinut olla enemmän konkreettista kuvausta, ja vastaavasti aivan noin paljon sivuja ei olisi tarvinnut uhrata Soininvaaran omien näkemysten esittelyyn. Mukaan mahtuu jonkin verran toistoa ja jonkin verran turhia sivupolkuja, kun kiinnostava perusteema eli komiteaan ladatut suuret odotukset ja niiden romahtaminen olisi kaivannut tarkempaa esitystä (kuten alaotsikkokin lupaa). Tämä jo senkin takia, että sellainen hallitus, joka päättää yrittää toteuttaa sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen, ei tekisi samaa erehdystä, jonka Vanhasen hallitus teki pannessaan pukit kaalimaan vartijoiksi. Mutta kyllä todennäköisesti oli myös niin, että hal-

lituksessa oli ryhmiä, jotka missään nimessä eivät olleet kiinnostuneet perusturvan uudistamisesta tavalla, joka olisi auttanut perusturvan saajia. Itse asiassa tästä Soininvaarallakin on omat epäilyksensä.

Köyhät eivät kaikki ole hyviä

Köyhyys on merkillinen asia. Yleisesti ottaen sitä on helppo pitää pahana ja vaatia köyhyyden poistamista tai lieventämistä. Mutta jos katsomme köyhiä tarkemmin, niin heistä löytyykin paljon sellaisia, joiden auttaminen ei ehkä olekaan niin hyvä asia. Malthusin kuuluisa teoria siitä, että köyhien auttaminen johtaisi vain köyhyyden lisääntymiseen (koska parantuneet olosuhteet johtavat väestön lisääntymiseen, jolloin olosuhteet huononevat, kunnes ollaan taas tasolla, jolla väestö ei enää lisääny) ei tietenkään enää sellaisenaan saa kannatusta, mutta erilaiset vesitetyt versiot kyllä kukoistavat.

Liian anteliaat tuet johtavat siihen, että yhä suurempi osa ihmisistä heittäytyy mieluummin tukien varaan kuin tekee töitä. Ja tämä taas johtaa siihen, että yhä harvemmat joutuvat elättämään yhä useampia. Osa köyhistä on taas muuten vain sellaisia hulttioita, että heidän auttamisensa ei juurikaan houkuttele. Soininvaara esittää, että oikeasti nykyisellä perustulotasolla (toimeentulotuki) pärjää aivan mainiosti, jos vain on osaava ja koulutettu ihminen ja elää siivosti. Siis ei polta, ei juo, tekee itse ruokansa, hankkii ehkä vähän verottomia lisätuloja, ei osta merkkita-varoita, osaa käyttää kirjastoja jne. Paradoksi on siinä, että toimeentulotukea saavat ne, jotka eivät sillä pärjää, kun taas ne, joilla olisi siihen oikeus ja jotka sillä pärjäisivät, eivät sitä ota.

Näin Soininvaarakin näyttäisi olevan sitä mieltä, että perusturvaa nyky muodossaan ei oikeastaan pidä lisätä. Sen sijaan hän kannattaa tätä nykyisin niin suosittua *workfare*-linjaa. Kaikki töihin vain, ja toimeentulotuen saajien pitää ottaa töitä vastaan ilman pelkoa siitä, että työstä ei ole mitään etua vaan pikemminkin haittaa. Soininvaara eroaa kokoomuslaisesta *workfaren* kannattajasta siinä, että kun kokoomuslaiset haluavat käyttää yksinomaan sanktioita eli pakottaa ihmiset ottamaan vastaan paskatöitä surkealla palkalla (ja kytätä sosiaaliturvan väärinkäytöksiä), niin Soininvaara käyttäisi mieluummin kannustimia eli antaisi ihmisille perustulon, joka ei ihan riitä

elämiseen, mutta olisi hyvänä apuna, kun sen lisäksi vielä tekee jotain huonosti palkattua työtä.

Tämä saisi aikaan Soininvaaran tavoitteena olevan halpojen palvelusten yhteiskunnan, jossa kannattaa tehdä ja teettää erilaisia huonosti palkattuja palvelutöitä (siivota, korjata, kokata, hoitaa vanhuksia ja lapsia). On selvää, että Soininvaaran malli on järkevämpi ja inhimillisempi kuin kokoomuksen malli, mutta sen seurauksena saisimme matalapalkkatyöt ja *working poor* -ongelman, jota meillä ei nyt juurikaan ole. Mutta niin kuin Soininvaara itsekin toteaa, hän ei suinkaan kannata anteliasta perusturvaa, vaan päin vastoin, mahdollisimman tiukoilla kriteereillä myönnettävää tukea niille, jotka todella eivät pysty tekemään töitä. Muut Soininvaara panisi töihin ja antaisi sitten pienen perustulon päälle. Itse en oikein ymmärrä tätä linjaa, mutta en olekaan vihreä enkä liberaali. Jos perustulo olisi kaikkien oikeus, niin sehän merkitsee, että myös sen lisäksi tulevan toimeentulotuen ei tarvitse olla kovin kummoinen. Ja Soininvaaran kanssa olemme yhtä mieltä siitä, että perustulon pitäisi olla verollinen ja loivasti tulovähenteinen kansaneläkkeen tavoin. Ei sitä ihan kaikille kannata jakaa. Niin kuin ei kyllä lapsilisiääkään, jotka nekin voisi hyvin pistää verolle, jolloin ne kohdistuisivat täysimääräisinä juuri niille, jotka niitä eniten tarvitsisivat.

Soininvaara kantaa erityistä huolta vajaatyökykyisistä. Tässä hän on hyvällä asialla: nykytilanteessa on mahdollista tehdä puolipäivätyötä täys-tehoisesti, mutta ei kokopäivätyötä puolitehoisesti (siis sopimusteknisesti!). Jälkimmäisen pitäisi olla myös mahdollista. Jos kerran ihmiselle voidaan määritellä invaliditeettiaste, niin miksei sen perusteella voisi määritellä myös edellytetty työpanos ja sen mukainen palkka.

Eräs keppihevonen Soininvaaralla on väite siitä, että meillä asuu liikaa väkeä maaseudulla. Hän on löytänyt tilaston, joka tukee tätä (Suomessa melkein 40 prosenttia asuu maaseudulla, Ruotsissa vain 15 prosenttia). En oikein usko tähän. Kaupunki on nykyään hyvin hämärä käsite. Mutta Soininvaaran mielestä tämä ero selittää melkein kaiken: työllisyysasteen huonouden, sosiaaliturvan ongelmat jne.

Kun pääsemme verotukseen, niin Soininvaara alkaa todella ufoilla. Hänen mielestään ihanteellisin verotusmalli olisi sellainen, jossa verotetaan kansalaisten kyvykkyyttä. Kyvykkyys on hänen olettamanaan vakio, johon ei juurikaan voi vai-

kuttaa (ja siksi mainio verotuskohde, niin kuin myös maaomaisuus). Samoin kuin maan suhteen, niin olisi myös kyvykkyyden suhteen: jos voidaan sanoa, että sinulla on edellytykset, niin saat maksaa siitä. Jos olet kyvykäs mutta laiska, niin saatat velkaantua pahastikin, kun taas tosi ahkeralle jäisi paljon käteen. Soininvaara ei kuvittele, että tällaista verotusta voisi soveltaa oikeasti, mutta se kertoo kyllä jotain hänen yhteiskuntakäsityksestään: eriarvoisuus johtuu ennen kaikkea kyvyistä, jotka periytyvät jotakin kautta. En ole tästä kovinkaan paljoa eri mieltä, mutta kannattaa muistaa mitä viime vuosikymmenien historia opettaa: myös yhteiskunnat voivat edistää eriarvoisuutta eli sallia ihmisten välisten kyvykkyserojen kertautumisen.

Ansiosidonnainen ja perusturva

Luku ansiosidonnaisen ja perusturvan suhteesta on kirjan ydinkohtia. Soininvaara kuvaa tilanteen täysin jäykistyneenä: työmarkkinajärjestöt ajavat vain ansiosidonnaista turvaa ja pitävät kaikkia niitä veroluonteisia maksuja, jotka kulkevat sosiaalivakuutusmaksujen nimissä, ikään kuin työntekijöiden maksuina. Niihin ei saa koskea, ei eduskunnassa eikä muutenkaan. Tämä johtaa tilanteeseen, jossa kiistellään epäolennaisista asioista. Soininvaara selostaa järjestelmää havainnollisesti, joskin hänellä on friedmanilainen fiksaatio, että kaikki on loppujen lopuksi peräisin samasta potista, jolloin on ihan turhaa laskea, kuka on mitään maksanut. Verot ovat peräisin yksityisestä tavaroiden ja palvelusten tuotannosta ja sillä siisti. Julkisen vallan toiminta on sekundaarista eikä tuo mitään lisää (se on verojen käyttöä). Näinhän asia ei sentään ihan ole. Julkinen toimintakin voi olla erittäin tuottavaa.

Perusturva ja ansiosidonnainen turva rahoitetaan periaatteessa eri poteista ja eri tavoin. Eläkkeiden ja sairausvakuutuksen kohdalla ansioturvan saajat menettävät osan perusturvaetuuksista, vaikka ovat osallistuneet niiden maksamiseen. Työttömyysturvan osalta, joka on historiallisista syistä toisin rakentunut (meillä ei ole yleistä työttömyysvakuutusta niin kuin pitäisi olla), valtio maksaa kaikille perusturvan ja sen päälle tulee itse kunkin maksama ansioturva. Ja tämä on se iso kynnys. Ay-liikkeen kannalta on valtava ero siinä, saako työmarkkinatukea vai ansiosidonnaista. Edelliset ovat hyödyttömiä entisiä jäseniä, kun

taas jälkimmäiset ovat niitä oikeita jäseniä, joiden etuja (vielä) puolustetaan.

Tämä tulee havainnollisesti esiin, kun katotaan, miten ns. sosiaaliturvassa asia muuttui. Tämä kysymys ei ihan täysin aukea Soininvaaran kirjassakaan. Sosiaaliturvassa vahvistettiin kytkös peruspäivärahan ja ansiosidonnaisen välillä, niin että peruspäivärahan nosto lisää automaattisesti myös ansiopäivärahaa. Tämä yhteys on ollut olemassa jo pitkään (ilman, että siitä on juurikaan pidetty ääntä), mutta sopimuksessa suhde määriteltiin uudelleen. Työttömyyskorvaus koostuu oikeastaan kolmesta osasta. Ensimmäinen on peruspäiväraha (= työmarkkinatuki täysimääräisenä), jonka saavat kaikki työttömät, sitten on 45 prosentin osuus niiden tulojen osalta, jotka eivät ylitä 105-kertaisesti peruspäivärahan päiväkorvausta (siis noin 2 700 e/kk), ja sitten on 20 prosentin osuus ylimenevältä osalta. Tämä merkitsee, että jos peruspäivärahaa/työmarkkinatukea nostettaisiin kymmenellä eurolla kuukaudessa, niin alle 2 700 euroa kuukaudessa ansaitsevat saisivat lisäksi 0–5,5 euroa ja yli 2 700 euroa kuukaudessa ansaitsevat keskimäärin 15 euroa lisää.

Näin siis ne ay-liikkeen puolustajat, jotka sanovat sosiaaliturvan olevan solidaarinen, kun pienemmät ansiosidonnaiset etuudet kasvavat vain puolella siitä kuin peruspäiväraha, ovat oikeassa – mutta unohtavat sen, että keskituloiset ja siitä ylöspäin ansaitsevat saavatkin reippaasti korkeamman etuuden. Esimerkiksi nykyisessä työttömyystilanteessa, jossa työmarkkinatukea sai vuositulalla n. 200 000 henkeä ja ansiosidonnaista saa noin 100 000 (joista siis noin puolet oli ansainnut enemmän kuin 2 700 e/kk), sadan euron kuukausikorotus peruspäivärahaan merkitsee kaiken kaikkiaan noin 360 miljoonaa euroa vuodessa, josta kolmannes menisi 50 000:lle eniten ansainneelle.

SAK:ssa selitetään, että tähän on pieni raha ja siihen kyllä meillä on varaa. Olen samaa mieltä, mutta valitettavasti en ole päättämässä näiden etuuksien korotuksista. Korottajat näyttävät olevan eri mieltä. Soininvaara on tyytyväinen siitä, että hallituksille tulee nyt velvoite vuosittain perustella se, että perusturvaetuuksia ei koroteta, mutta en usko, että se etuuksien saajia kovasti ilahduttaa.

Soininvaara on erityisen harmissaan perustelusta, jolla sosiaaliturvassa nostettiin taitekohtaa, jossa 45 prosentin korvaus muuttuu 20 prosentin korvaukseksi. Perustelu oli nimittäin se, että

peruspäiväraha on jäänyt niin paljon jälkeen ansiotasosta! Minä en voi kuin ihaila Sinikka Näätäsaaren ja kumppanien kyynisyyttä ja härskiyttä. Samalla kun perusturvaa pidetään alhaalla, niin sen alhaisuutta käytetään perusteena ansiosidonnaisen etuuksien parantamiseksi. Ja tämä on täysin selkeästi kytkennän funktio. Soininvaara vetoaa nimeltä mainitsemattomaan valtiovarainministeriön virkamieheen (joko Hetemäki tai Sukselainen), joka on sanonut tämän suoraan. Minusta olisi ihan kiva, jos politiikassa myönnettäisiin avoimesti tosiasiat eikä vain nimettöminä.

Vapaaehtoinen työttömyysvakuutus ja muut sosiaalipolitiikan kummallisuudet

On myös todella hassua, että meillä ei ole pakollista työttömyysvakuutusta, vaan vapaaehtoinen kassajärjestelmä. Tämä on yksi esimerkki sosiaalipolitiikan hankalasta polkuriippuvuudesta, joka muistuttaa hiukan luonnonvalinnan toimintatapa. Luonnonvalinta ei koskaan voi aloittaa puhtaalta pöydältä, vaan joutuu ratkaisemaan uuden ongelman lähtien olemassa olevasta tilanteesta. Näin ratkaisut ovat joskus epäkäytännöllisiä, niin kuin silmähermon sijainti väärässä paikassa tai henkitorven ja ruokatorven järjestys (jonka vuoksi aina silloin tällöin ihmisiä kuolee turhiin tukehtumisiin). Vapaaehtoinen kassajärjestelmä on tämmöinen jäännös, josta on kovin hankala päästä eroon. Mutta toisin kuin evoluution kohdalla, se olisi mahdollista muuttaa.

Soininvaara kertoo monia herkkullisia esimerkkejä tällaisista ilmiöistä sosiaaliturvassa. Esimerkiksi työmarkkinatuen tarveharkinta saattaa johtaa moniin omituisuuksiin, joiden laajuus vain ei ole ihan selvä. Joka tapauksessa on selvää, että työmarkkinatuki ei kannusta syrjäytyneitä ihmisiä asumaan yhdessä, ainakaan virallisesti. Itse olen aina ollut sitä mieltä, että järjestettäviä määräyksiä ei pidä noudattaa, oli sitten kyseessä laki tai muu määräys. Työmarkkinatuen ja peruspäivärahan kytköksestä olisi myös hyvä päästä eroon, juuri SAK:n sosiaaliturvareformin vuoksi. Pidettäköön peruspäiväraha ennallaan, mutta muutettakoon työmarkkinatukea. Sen tarkoituksenaan oli juuri alun perin olla työmarkkinoille pääsyä edistävä tukimuoto, ei siis enää mikään työttömyyskorvaus.

Yksi julkisten tukitoimien ongelmallisia seuroksia on niiden vaikutus hintoihin. Asumis-

tuki nostaa vuokria, kotitalousvähennys nostaa siivoushintoja, perustulo alentaa palkkoja. Tästä ei kuitenkaan aina ole varmuutta, vaan kyynnällä ja tarjonnalla on myös tekemistä asian kanssa. Silti on selvää, että kotitalousvähennys on aiheuttanut selvän hintojen nousun siten, että kokonaiskustannukset ennen kotitalousvähennystä olivat luultavasti alhaisemmat kuin nykyään, kun kotitalousvähennys vähennetään niistä. Mutta toisaalta vähennys on lisännyt palvelusten käyttöä ja tuonut ne verotuksen piiriin. Ihmiset ovat sellaisia. Asumistuen voi ajatella lisäävän (vuokra)asuntojen tarjontaa, mutta luulisin, että se nostaa pikemminkin vuokria. Satakomiteassa tehty esitys asumistuesta on ongelmallinen toisesta syystä: se ei korvaa lähellekään asumiskustannuksia, joten tuen saaja tarvitsee toimeentulotukea. Ja se keskittää erityisesti isojen asuntojen tarvitsijat mahdollisimman halpojen vuokrien alueille eli slummiuttaa huoneita entisestään.

Eläköön takueläke

Eläkkeistä Soininvaara kirjoittaa paljon ja melko hauskaasti, mutta ilman, että hänellä olisi tarjota kovin selkeitä vaihtoehtoja. Ja yksi sokea pilkku hänellä on: osa-aikaeläke. Sen puolesta hän on käytännössä tehnyt monta vuotta propagandaa (selittäessään, kuinka edullinen työntekijälle se on), samalla kun on haukkunut sitä aivan hyödyttömäksi. Itsekin olin vähällä Soininvaaran houkuttelemana siirtyä osa-aikaeläkkeelle, mutta sitten tajusin, että järjestelmä oli erittäin rajoittava. Ja olisin joutunut tekemään samat työt selvästi huonommalla palkalla. Siinä Soininvaara on toki oikeassa, että osa-aikaeläkkeen pitäisi kohdistua ennen kaikkea niihin, joiden työteho ja työkyky ovat heikentyneet, kun se nyt pikemminkin kannustaa työnantajia vaatimaan osa-aikaeläkeläisiltä mahdollisimman suurta työpanosta eli päästämään vain terveimmät ja tehokkaimmat osa-aikaeläkkeelle.

Takuueläkettä Soininvaara kehuu liiankin reippaasti. Se oli hänen mielestään Satakomitean merkittävin aikaansaannos. Ongelma on vain siinä, että se oli ministeri Hyssälän lempilapsi, jonka hän oli luvannut toteutuvan jo kauan ennen Satakomiteaa. Se oli nyt kuitenkin aika vähän: melko pieneen ryhmään kohdistuva pienimpien eläkkeiden pienehkö nosto. Kuten Soininvaara

ra toteaa, suurin osa tästä edunsaajaryhmästä on yksinäisiä, työkyvyttömiä, työmarkkinoiden ulkopuolella olevia miehiä. Se, mitä hän ei mainitse, on, että useimmilla heistä on vielä alkoholi-ongelma, ja takuueläke nopeuttaa myös heidän poistumistaan elävien joukosta. Itse tunnen yhden henkilön, jolle takuueläke on suuri siunaus. Soininvaara on kiinnostunut vain mielenterveydestä, mutta viinalla on siihenkin aikamoinen vaikutus.

Toinen Soininvaaran keppihevonen ovat pullokerääjät. Hän on havainnut sen, että keräyspullot häviävät nopeasti lasinkeräysastioiden luota. Muovipullot ovat vielä helpottaneet kerääjien työtä. Pullonkeräyksen etu on siinä, että se on verotonta lisätuloa, joka ei vähennä asianomaisen sosiaalietuuksia. Jos yhteiskunnassa olisi enemmän tällaisia töitä, niin meillä ei oikeastaan olisi tätä kannustusloukkuongelmaa. Pullojenkeräys on erittäin hyödyllistä: rikkonaista lasia ei juuri näe ja maastossakin on melko vähän pulloja ja purkkeja. Voisin kuvitella monia muita vastaavia yleishyödyllisiä töitä. Huomattakoon myös, että tähän ei liity pakkoa. Jos toimeentulotukiasiakkaat pakotettaisiin keräämään pulloja, niin siitähän meteli nousisi. Kaikenlaisten roskien kerääminen julkisilta paikoilta voisi sekoin olla pienen palkkion arvoista. Meillä on nyt aika paljon sellaisia töitä, joita kukaan ei viitsi tai katso arvolleen sopivaksi tehdä, mutta joista saatava pieni verovapaa palkkio tekisi niistä houkuttelevia. Mutta tällaista systeemiä on paha luoda virallisesti. Se pitäisi tehdä samalla tavalla kuin pullojenkeräys: spontaanina toimintana, jossa hyödynnetään olemassa olevaa järjestelmää. Ja joka on kaikille avoin. Kukaan ei kiellä Nalle Wahlroosia keräämästä pulloja kaduilta! Itse asiassa kaikenlaiseen vapaaehtoistoimintaan, vaikkapa junnuvalmennukseen, ruoanjakeluun, lumppujenlajitteluun yms. pitäisi oikeastaan liittyä pienten palkkioiden verovapaus.

Workfare ja perustulo

Soininvaaran kirja on aikamoinen sosiaaliturvan aarrearkku ja tietolähde sekä taktisen poliittisen ajattelun oppikirja. Jos komitean jäsenistä suurimmalla osalla on ideologinen näkemys, jonka mukaan asiat pitää hoitaa määrättyllä tavalla, niin ovela opportunisti voi saada aikaan yhtä ja toista. Soininvaaran kuvaus siitä, miten esimer-

kiksi omaishoidon tuen siirto valtiolle, samalla kuin laitoshoidon jättäminen edelleen kunnille, oli hänen mielestään järjetöntä, mutta silti kannatettavaa, koska seuraava väistämätön askel suurella todennäköisyydellä on myös laitoshoidon kustannusten siirtäminen valtiolle. Toivottaan, että tämä tapahtuu, mutta pikemminkin on syytä pelätä, että se nopeuttaa laitoshoidon alasajoa kunnissa ja lisää huonokuntoisten vanhusten ja heidän omaistensa ongelmia.

Eli voi olla, että liika oveluus saa aikaan kompastumisen omiin kiemuroihin. Joissakin kohdin luulen, että Soininvaaralle on käynyt näin: juuri tässä suhteessa hän on ehkä liiankin tyyppillinen poliitikko. Hänellä on myös aika lailla sekä demarikaunaa että kepukaunaa vanhasta poliittisesta muistista. Soininvaaran tulkinta on, että etenkin demarit, mutta myös kepu, eivät enää kykene tekemään hyvinvointivaltiota koskevia uudistuksia, kun ovat sekä rakentaneet että ajaneet järjestelmän karille. Jäljelle jää kokoomus, jolta Soininvaara odotti siis uudistuskykyä, mutta pettyi rasakaasti. Tämä oli sikäli kummallista, että kokoomus ei varmasti ole kiinnostunut köyhien ongelmista ja sen ainoa ratkaisu on työhön pakottaminen. Tällä hetkellä melkein ainoa puolue, jolta voisi odottaa jotain parannusta köyhien asemaan, ovat perussuomalaiset, jotka keräävät luultavasti äänestämään vaivautuvien köyhien äänet. Mutta en kyllä kovin paljoa laskisi persujen varaan. Vanha kunnan Vasemmistoliitto on tässä ongelma, kun silläkään ei ole varaa hyppiä ay-liikkeen varpaalle. Mutta se on jo kutistunut niin pieneksi, ettei sillä juuri ole merkitystä.

Soininvaara ei hirveästi tuputa omaa suosikkiaan eli niukkaa ja tulovähenteistä perustuloa, mutta kyllä hän sen puolesta suhteellisen paljon kuitenkin puhuu. Verrattuna kokoomuslaiseen pakkotyölinjaan perustulo olisi paljon järkevämpi ja tehokkaampi linja, olkoonkin, että sillä olisi palkkoja alentava vaikutus. Mutta tämä on vähän sama ongelma kuin aikoinaan kotihoidontuki: sen riskinä oli (ja on), että jotkut äidit jäävät liian pitkäksi aikaa kotiin hoitamaan lapsia eivätkä enää kelpaa työmarkkinoille, mutta kyllä se aika monille lapsille on ollut iso helpotus. Perustulo taas saattaa pudottaa vähiten arvostettujen töiden palkkatasoa, mutta toisaalta se antaa ihmisille paljon lisää vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia helpottaa elämäänsä: kannattaa tehdä osapäivätöitä, voi jättäytyä pois ikävistä hommistajoustavasti joksikin aikaa eikä joudu tappele-

maan pienipalkkaisten ja inhottavien byrokraatien kanssa (jotka tutkitusti pitävät köyhiä roskasakkina) jne. Ja on varmaa, että perustulo kannustaa tekemään töitä, kun sekä työnantajan että työntekijän riskit ja riippuvuus työstä ovat vähäisempiä.

Tarpeellisia uudistuksia

Olen ehdottomasti samaa mieltä Soininvaaran kanssa siitä, että köyhyyden pahin liitännäinen on näköalattomuus. Köyhänä voi hyvin elää jonkun aikaa, jos on näköala toisenlaisesta tulevaisuudesta. Juuri äärimmäisessä niukkuudessa puurtaminen on kaikkien menestystarinoiden ydin. Oikealla köyhällä ei tällaista näköalaa omasta takaa ole. Itse olen ehdottanut ”köyhyydlomia” eli kausia, jolloin köyhä ei kärsi puutetta (esim. hoitajakso jossain lomaparatiisissa tai vapaasti valittu kurssi, jossa kaikki kulut maksetaan), mutta se ei ole ottanut tulta. Samalla se avaisi näköaloja paremmasta. Köyhyysohjelmien tulisi siis lähteä siitä, että yhteiskunta luo vaihtoehtoisia näköaloja hitaalle nousulle köyhyydestä eli että köyhyys aina ja kaikkialla olisi vain tilapäistä. Ottaen huomioon köyhien hyvin erilaisen elämäntilanteen, vaihtoehtoja pitäisi olla paljon. Mahdollisuus tehdä lisähommia ilman, että siitä rangaistaan, mahdollisuus vähentää kulutusta tai saada kohtuulliset olosuhteet halvemmalla, mahdollisuus oppia uusia taitoja julkisella tuella. Ehkä myös mahdollisuus lähteä muualle (näinhän köyhät ovat kautta aikojen tehneet).

Ja olen samaa mieltä Soininvaaran kanssa siitä, että pakko on huono vaihtoehto – vaikka köyhien ongelma onkin usein aivan väärä elämäntapa. Tupakka, viina, roskaruoka, rahapelit, tosi-tv, mielijohdekulutus, pikavipit. Näissäkin asioissa pakon pitäisi kohdistua niihin törkimyksiin, jotka käyttävät hyväkseen köyhien ihmisten heikkoutta. Täällä Englannissa näkee hieman tulevaisuuteen: rahapelipisteitä on joka puolella, viinaa myydään kaikkialla, karkkipussit ovat jättikokoisia, tupakkaa myydään erikseen kauppojen etuosassa, roskaruokaa on tarjolla kaikkialla ja köyhille on tarjolla vain surkeita tv-ohjelmia, kurjaa koulutusta sekä ilmaisia kouluaterioita. Jos markkinat saavat päättää, niin tämä on lähitulevaisuus koko Euroopassa.

Äskettäin luin New York Timesistä mielenkiintoisen artikkelin eteläamerikkalaisesta köy-

hyidenpoistostrategiasta: perheet (naiset) saavat tukea, jos pitävät huolen, että lapset käyvät koulua ja menevät terveystarkastuksiin. Perustulon voisi sitoa joihinkin erityisesti köyhien asemaa parantaviin vaatimuksiin, esimerkiksi siihen, että nuoren täytyy olla koulussa tai että lasten täytyy olla päivähoitossa. Rajumpi vaade olisi vaikka se, että perustulon sitoisi henkilökohtaiseen painoindeksiin...

Soininvaaran toteuttamiskelpoisimmat ehdotukset liittyvät vajaatyökykyisten erityisetuuksiin. Hän tarjoaisi sekä verohelpotuksia että perusetuuksia, joita ei poisteta, jos tekee töitä (kuten sokeiden kansaneläkeoikeus). Sen sijaan työtömiä hän kohtelisi huonommin. Hän pelkää, että työttömät mieluusti jättäytyvät pois työmarkkinoilta, jos etuudet ovat liian hyvät. Hän ehdottaa kaksijakoista mallia: surkeaa kaikille tulevaa ”takuutuloa” ja erilaisilla ehdoilla varustettua työttömyysturvaa. Takuutulo olisi aina varma ja melko loivasti tulovähenteinen. Sen sijaan paremmassa työttömyysturvassa olisi erilaisia työnottopakkoja, ja sen tulovähenteisyys olisi jyrkkä.

Soininvaaran perusteena on myös se, että jos pyritään työmarkkinoihin, joissa alin palkkataso on hyvä, se poistaa juuri köyhien työmarkkinat kokonaan. Sen sijaan valtion tuen turvin myös köyhät pärjäisivät huonommallakin palkalla. Ongelmana on vain se, että tämä synnyttäisi halpatyömarkkinat eikä takuuta ole, että ne kohdistuisivat vain sellaisiin, jotka eivät pärjäisi muualta. Onhan meillä nytkin vaikkapa kahdet pätkä ja osapäivätyömarkkinat: niille, jotka haluavat tehdä pätkiä ja lyhyttä päivää, ja niille jotka eivät halua mutta joille ei ole muuta tarjolla. Itse olisin valmis hyväksymään tällaisen, jos siitä hyötyvien yrittäjien pelisäännöt olisivat melko tiukat. Siis työnantaja, joka haluaa maksaa alhaisempaa palkkaa, joutuisi alistumaan myös suurempaan valvontaan ja ohjaukseen, ihan niin kuin työtömiä, joka haluaa parempaa työttömyysturvaa.

Sata-komitean lyhyt ja kunniaton historia

Soininvaara päättää kirjansa synkeään kuvaukseen Sata-komitean toiminnasta. Sen pitäisi nyt viimeistään vakuuttaa kaikki siitä, että ei pidä rakentaa sellaisia komiteoita, joissa erilaisilla korporatiivisilla eturyhmillä (tässä ay-liike ja työn-

antajajärjestöt) on mahdollisuus estää komitean järjevä toiminta. Eikä ainoa vaihtoehto ole Raimo Sailas tai Martti Hetemäki, vaan komiteat voisivat koostua myös riippumattomista asiantuntijoista. Soininvaara väittää, että Sata-komiteassa oli vain kaksi riippumatonta henkilöä, hän ja Markku Lehto. Tämä ei ole aivan totta, sillä Lehto oli kyllä aikoinaan kansliapäällikkönä kepun mandaatilla ja Soininvaaran epäpoliittisuus on sekin hiukan kyseenalaista. Komiteassa hänen katsottiin edustavan ns. kansalaispalkkaintressiä. Eli komitea oli vahvasti porvarillisesti ankkuroitu ja harvat demarit olivat täysin ay-riippuvaisia.

Tämän lisäksi vielä komitean jaostojako oli aivan järjetön. Jos tavoitteena on sosiaaliturvan kokonaisuudistus ja ennen kaikkea perusturvasta huolehtiminen, ei ole mitään järkeä jakaa komiteaa niin, että yksi jaosto yrittää uudistaa ja muut

ovat vain mukana kamppaamassa, eri argumenteilla. Jaostojen olisi pitänyt keskittyä sosiaaliturvan eri ongelma-alueisiin (työttömyys, toimeentulotuki, sairaus, eläkkeet), tai sitten niitä ei olisi tarvittu ollenkaan.

Lopuksi täytyy tosiaan todeta, että jos tarkkaan lukee Soininvaaran kirjaa, niin Sata-komitean aikaansaannokset jäävät todella vähäisiksi. Sosiaalitulo voi siltä maton alta ja lohdutuksena saatu takuueläke oli jo olemassa sovittuna esityksenä ennen Sata-komiteaa. Vuosisadan sosiaaliturvaudistuksesta ei todellakaan jäänyt paljoa villoja, vaikka Soininvaara muutamia pikku parannuksia lopuksi luetteleekin. Varmaa on, että jos ottaa huomioon kaiken sen ajan ja energian, mitä Sata-komiteaan uhrattiin, niin kyllä sen paremmin olisi voinut käyttää.